

ном – таким твердим, що він скидався на горіх, міцний горішок. Хоча я знала, що всередині є все: *пелюстки, дивовижний запах, насичений колір, розмах, політ*» [11, с. 28], «*Запах осені* пробирався навіть крізь подвійні віконні рами. Червоні й жовті – нереальні, інопланетні! – дерева в своїй останній відчайдушній розлогості тулилися одне до одного...» [11, с. 42]. Символічності в романі набуває лексема «квітка», що асоціюється як із людиною, її внутрішнім світом, так і з плином життя: «А Олюся сама стає *квіткою*. На ній бузкового кольору сукня...» [11, с. 126], «Оглядаються тому, що вона – *прекрасна, як квітка, як юність*»

[11, с. 133], а зів'ялі квіти символізують не лише старість, але й погані спогади, які слід викидати: «Зів'ялі квіти – це те, що не можна тримати ані вдома, ані в душі! Їх треба безжально викидати, навіть якщо вони гарні й ще мають вигляд справжніх, свіжих» [11, с. 159].

Висновки. Отже, номінації рослинного світу в заголовках сучасної української прози формують інформативно-концептуальну структуру художнього тексту, характеризуються етнічно-культурною маркованістю, а такі назви, як «ружа», «калина», «тополя», «гарбуз», «черемха», є архетипними маркерами української нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барт Р. От произведения к тексту. *Семиотика. Поэтика*. Москва : Прогресс, 1989. С. 413–423
2. Белинская О.Е. Текстобразующая роль заголовка в формировании коммуникативной перспективы художественного. «*Наукові записки*» Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: філологія. 1999. № 1. С. 135–138.
3. Кошечкина И.Г. Название как кодированная идея текста. *Иностранные языки в школе*. 1982. № 2. С. 8–10.
4. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури : Словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
5. Volejník, R. (2016): Živočichové a rostliny v názvech českých hraných. *Acta onomastica*, LVII, pp. 120–126.
6. Шамота А.М. Назви рослин в українській мові. Київ : Наукова думка, 1985. 162 с.
7. Гуменюк Н. Танець білої тополі. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 304 с.
8. Гуменюк Н. Вересові меди. Харків : Книжковий «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 320 с.
9. Даниленко В. Сон із дзьоба стрижа. Львів : ЛА «Піраміда», 2006. 384 с.
10. Матіос М. Солодка Даруся. Драма на три життя. Львів : ЛА «Піраміда», 2007. 185 с.
11. Роздобудько І. Зів'ялі квіти викидають. Київ : Нора-Друк, 2008. 208 с.

УДК 811.161.2–367/38

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.11-1.8>

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВСТАВНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

STRUCTURAL-SEMANTIC FEATURES OF INTRODUCTORY CONSTRUCTIONS IN ARTISTIC TEXTS OF MODERN UKRAINIAN WRITERS

Новікова О.О.,

orcid.org/0000-0002-8498-1736

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Донецького юридичного інституту

Міністерства внутрішніх справ України

Вставні конструкції являють собою особливий елемент ускладнення синтаксичної структури речення, що використовують із метою актуалізації індивідуально-авторських коментарів, тобто вони виступають як засіб репрезентації в тексті автора (оповідача) і зв'язку його із читачем. Значна частина вставних конструкцій належить до необов'язкових синтаксичних елементів, тобто використання їх цілком залежить від намірів автора, від його бажання висловити той або інший зміст, емоцію, від прагнення впливати на читача. Вставні слова, словосполучення, речення є індивідуально-авторським засобом побудови тексту й тим цікаві для дослідника.

Процес дослідження вставних одиниць та семантико-синтаксичний механізм їх функціонування в реченні пройшов тривалий шлях. Актуальність наукової праці полягає в дослідженні особливостей синтаксичного навантаження вставних конструкцій у текстах художньої літератури з урахуванням граматичних ідей сучасних письменників, які поєднують у собі граматику речення, синтаксис тексту і стилістику. У статті проаналізовано систему вставних одиниць, які використовують сучасні українські письменники в текстах своїх художніх творів. Звернено увагу на струк-

турно-семантичне розмаїття зазначених синтаксичних засобів і їхню роль у реалізації в тексті художнього задуму письменника. Особливо різноманітні функції вставних конструкцій, які конкретизують уявлення про предмет, персонаж, дії; слугують для вираження експресії й оцінки; актуалізують той чи інший елемент висловлювання; економлять простір тексту тощо.

Аналізуючи фактичний матеріал щодо вживання вставних слів, словосполучень і речень у текстах сучасних українських письменників, варто зазначити, що вони набувають широкого вжитку та стилістичної ваги, слугуючи засобом реалізації різних комунікативно-прагматичних функцій: функції текстової зв'язності, акцентно-стверджувальної, акцентно-гіпотетичної, комунікативно-прагматичної, адресно-маркованої, фатичної й оцінної.

Ключові слова: вставні одиниці, функції, семантична група, стилістичний вияв, художній текст.

Insert constructions are a special element of complicating the syntactic structure of a sentence, used to actualize individual author's comments, that is, they act as a means of representation in the text of the author (narrator) and his communication with the reader. Much of the insert constructions belong to the optional syntactic elements, that is, their use depends entirely on the author's intentions, his desire to express one or another content, emotion, the desire to influence the reader. Insert words, phrases, sentences are individually author's means of text constructing and are interesting for the researcher. The process of investigation of insert units and the semantic-syntactic mechanism of their functioning in a sentence lasts for a long time. The relevance of scientific work is to study the peculiarities of syntactic loading of the inserted constructions in the texts of fiction, taking into account the grammatical ideas of contemporary writers, which combine grammar sentences, text syntax and stylistics. The article analyzes the system of insert units used by contemporary Ukrainian writers in the texts of their works of art. Attention is paid to the structural and semantic diversity of these syntactic tools and their role in the implementation in the text of the artistic plan of the writer. Particularly diverse functions of insert structures that specify the idea of the object, character, action; serve to express expression and evaluation; actualize one or another element of expression; save text space and more. Analyzing the actual material on the use of insertion words, phrases and sentences in the texts of modern Ukrainian writers, it should be noted that they are widely used and stylistic importance, serving as a means of implementation of various communicative and pragmatic functions: functions of text coherence, accent-affirmative, accent-affirmative-hypothetical, communicative-pragmatic, address-marked, phatic and evaluative. There is a noticeable tendency for the predominant use of Ukrainian, not copied from Russian words, phrases and sentences, which are more and more confidently supplanting the use of the recently inserted statutory units, which attests to the desire for original identity.

Key words: insertion units, functions, semantic group, stylistic expression, artistic text.

Постановка проблеми. Зацікавленість сучасних лінгвістів аналізом синтаксичних явищ, які виступають як відображення в письмовому тексті стихії живої розмовної мови, пов'язана із прагматичним підходом до мови, згідно з яким його розглядають як засіб досягнення мовцем власних цілей, і, ширше, – з антропоцентричним підходом, тобто із прагненням учених побачити через мовлення людину як особистість із властивим їй набором мовних засобів і визначити інтенції цієї особистості під час вибору того чи іншого мовного засобу. Зокрема, важливо розглянути синтаксичні особливості художнього тексту, який втілює як загальномовні тенденції, так і риси мовної особистості автора.

Вставні конструкції – це форми, введені до складу речення на семантико-комунікативному рівні з метою вираження ставлення мовця до повідомлюваного з погляду його ймовірності / неймовірності, способу оформлення думок, активізації співрозмовника тощо. Вставні конструкції виступають засобом репрезентації в тексті автора (оповідача) і його зв'язку із читачем. Переважна частина вставних одиниць належить до необов'язкових синтаксичних елементів, тобто використання їх повністю залежить від намірів автора, від його бажання висловити той або інший зміст, емоцію, від прагнення вплинути на читача. Вставні конструкції (слова, словосполу-

чення, речення) є індивідуально-авторським засобом побудови тексту і тим цікаві для дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ф. Буслаєв вставні слова називав вставними реченнями, які утворилися із складнопідрядних речень [1]. Д. Овсяннико-Куликовський розширив поняття Ф. Буслаєва про вставні речення й виділив вставні слова, вставні вирази, вставні прислівники й інші обставинні вислови [9, с. 293], а О. Пешковський – вставні слова і сполучення слів, акцентуючи увагу на тому, що вони не є членами речення й не пов'язані з ним граматичним зв'язком [10, с. 371]. В. Виноградов також наголосував на тому, що вставні слова синтаксично не пов'язані з реченням і виражають ставлення мовця до висловленого [2, с. 164]. Оскільки вставні слова і словосполучення не пов'язані із членами речення зв'язком узгодження, керування чи прилягання, їх визначають як компоненти, граматично не зв'язані з реченням [16, с. 166]. Проте окремі мовознавці не згодні із цією думкою. Так, М. Шанський наголосував на обов'язковості вставних конструкцій у системі речення [14, с. 138], а О. Руднев доводив, що вставні слова – це члени речення [11, с. 138]. Є. Кротевич називав зв'язок вставних слів із реченням включенням, а вставні слова – супутніми членами речення [6, с. 15]. І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська під вставними словами, сполученнями й реченнями розуміють такі форми, які

вводять у речення на семантико-комунікативному рівні для вираження ставлення до повідомленого з погляду його ймовірності чи неймовірності, емоційної оцінки, ступеня звичайності, способу оформлення думок, активізації співрозмовника тощо [12, с. 378].

Процес дослідження вставних одиниць та семантико-синтаксичний механізм їх функціонування в реченні пройшов тривалий шлях. Актуальність нашої праці полягає в дослідженні особливостей синтаксичного навантаження вставних конструкцій у текстах художньої літератури з урахуванням граматичних ідей сучасних авторів, які поєднують у собі граматику речення, синтаксис тексту й стилістику.

Постановка завдання. Мета статті – визначити структурно-семантичні й функціональні особливості вставних компонентів у сучасних художніх текстах. Для досягнення мети необхідно вирішити такі завдання: з'ясувати структуру, семантику вставних одиниць, установити їхні функціонально-стилістичні особливості в текстах сучасної художньої літератури.

Виклад основного матеріалу. Основна функція вставних конструкцій у художньому тексті – передача додаткових відомостей, які, на думку автора, допоможуть читачеві краще зрозуміти зміст речення, ставлення автора до подій, зображених у творі, уточнити місце і час дії, поведінку, міміку, жести, інтонацію героя тощо.

Вставні слова та їхні структурно-семантичні групи розглянуто нами з опертям на класифікацію, подану К. Шульжуком [16, с. 166]. Дослідник розмежує вставні одиниці відповідно до їхньої семантики й оцінки повідомлюваного. Так, учений виділив шість положень, які визначають напрями дослідницьких підходів нашого аналізу.

Основна група вставних слів, словосполучень і речень за значенням – це одиниці із суб'єктивно-модальною семантикою, що вказують на реальність, правдивість того, про що повідомляють у реченні, упевненість в об'єктивності наведених фактів. Серед модальних смислів виділяють значення впевненості, невпевненості, можливості, припущення тощо. Вставні конструкції зазначеної групи (на зразок *звичайно, очевидно, напевно, можливо, може бути, мабуть, здається* тощо) активно використовують у текстах сучасної художньої літератури, зазвичай у межах тих значень і у структурі тих конструкцій, які передбачені загальномовними нормами. Сучасні автори широко вживають у своїх творах вставні конструкції на позначення впевненості щодо об'єктивності наведених авторами фактів, які

реалізують прагматичну акцентно-стверджувальну функцію, пор.: *Звичайно, я не злодюжка якась, хоч сьогодні й поцупила нахабно ланцюжок із якорем* [4, с. 14]; *Зрозуміло, поспішали, хапали, що трапиться під руку, передусім документи й коштовності* [5, с. 21]; *Паша вилізає назовні й дивиться на південь, намагаючись убити час, якого в нього, щоправда, не так вже й багато* [5, с. 14]; *Справді, вибираючи між смертю й бюрократією, краще іноді вибрати смерть* [5, с. 3]; *«Ясна річ, бабця геть зв'язок із реальністю втратила», – дорікав Валерчик татові* [4, с. 31]. Також у художніх творах активного вжитку набувають вставно-модальні слова гіпотетичності, зокрема, можливості, пор.: *Здається, я потрапила в інший Всесвіт, а мені потрібні лише черевики Германа!* [4, с. 8]; *Можливо, саме та перспектива, яку ти собі намалювала на найближче майбутнє, не така вже й життєздатна* [2, с. 6]; припущення, пор.: *«Ні, вона не була помічницею депутата, – думаю. – Швидше за все, в торгівлі працювала <...>»* [4, с. 172]; *«Проблема в тому, – говорить, – що хтось стукає. Тобто передає дані. І схоже, що це хтось із цивільних»* [5, с. 11]; *«Преса», – говорить він і запирає руку в глибоку кишеню, очевидно, за посвідченням, і всі четверо вмить напружуються, але Пітер уже виймає руку й простягає їм необхідні папери* [6, с. 10]; *Кожен, тікаючи, щось тягнув за собою, він ось, схоже, вирішив, що без подушок вирушати кудись немає жодного сенсу* [5, с. 21]; *І від натовпу в бік їхнього автобуса відокремлюється худий високий боєць, під завеликим шоломом безтямні очі, безтямні й широко розплющені, розплющені, скоріше за все, від страху, – викидає вперед руку, мовляв, стояти, не рухатись* [5, с. 81]; *Певно, гонор і капризи їй боком вийшли* [1, с. 31]; невпевненості, пор.: *Чи, може, виглядає старшим, а насправді – років тридцять п'ять. На круглому обличчі метушливі негарячі очі-вуглики, ніс картоплиною, вуста надто рухливі – перебір, усе в мінус* [4, с. 102]; *Мабуть, у заповіті треба відмовитися від своєї частки родинної оселі на користь батьків, щоб у брата не виникали сумнівні ідеї* [1, с. 129]. Інколи в тексті важко простежити межу між вставними одиницями категорій припущення, можливості та невпевненості, адже це залежить від наявності переваги авторської думки під час вибору вставного слова чи словосполучення. Такі вставно-модальні одиниці гіпотетичності не вказують прямо на авторизацію, вони ніби оформлюють роздуми автора, допомагають йому створити враження безпосереднього пошуку істини, змусити читача

долучитися до мисленнєвого процесу, самому дошукатися до суті висловлених передбачень. До того ж зазначені конструкції посилюють вірогідність думки, знижують ступінь її категоричності, тобто успішно реалізують у тексті прагматичну акцентно-гіпотетичну функцію мови.

За допомогою вставних слів модальної семантики письменник може зображати розумовий процес героїв, їхні роздуми про спостереження різних явищ події. Особливо яскраво виражено таке значення, якщо використовують кілька вставних слів послідовно: **Вочевидь**, паркет символізував культуру, а дезодорант, **напевно**, – цивілізацію. **Природно**, поет Л. як нативіст захищав культуру, в цивілізації вбачаючи і викриваючи зло [6, с. 8]; *І всі розуміють, що там таке: очевидно, в одній із цих висоток вона й живе, очевидно, деє там і горить, тому хай кричить, хай викрикує все, що може, чим тут зарадиш* [5, с. 21].

Аналізуючи вставні компоненти в сучасній художній літературі, варто наголосити, що українські письменники все частіше віддають перевагу власне українським, не калькованим із російської мови вставним одиницям типу *ймовірно, вірогідно, природно, воістину, певна річ, поза сумнівом, звісно, беззаперечно, щоправда* тощо, пор.: *Й їгуана слухняно давить, щоправда, не надто впевнено, але повертає й повільно-повільно рушає вперед* [5, с. 115]; *І, звісно, включно з тим, де ми взагалі не зустрічаємося* [6, с. 137]; *Щойно народжена істота, природно, не те що цифрами не оперує, вона й пам'яті своїй не володар* [6, с. 102]; **Імовірно**, є сенс поритися в Державному реєстрі [4, с. 20]; **Воістину**, простота буває гіршою від багатьох пороків [6, с. 191]; *Та це, певна річ, ані трохи не промовляло ні до розуму, ні до душі розсварених, і два наймолодші пальці наполягали на своєму* [1, с. 76]; **Поза сумнівом**, між цими двома сталося щось погане, але некриваве, бо інакше б уранці Діні не довелося обмальовувати стіни в кров для повноти картини [4, с. 12]; **Беззаперечно**, молоко козяче допомогло йому піднятися на ноги [2, с. 26]. Поступове домінування таких конструкцій стає настільки помітним, що можна впевнено констатувати типовість уживання названих вставних одиниць цієї семантичної групи в сучасній українській художній літературі.

Наступна група вставних конструкцій – **емоційно-оцінні одиниці, що виражають почуття мовця** (на зразок *на лихо, на горе, на жаль, на біду, на радість, як на гріх, на диво, чого доброго* тощо). Вони додають у тексті різні емоційні відтінки, наприклад, здивування, пор.: *Та, на превеликий Перегудин подив, Альонка стирчала вдома:*

скрутилася на дивані, ридала гірко [4, с. 74]; **На превеликий подив**, жодному з цих двох видатних гуманітаріїв, як виявилось, не було відомо, що форель – риба тому цінна й рідкісна, що делікатна й вибаглива не лише до фізико-хімічних характеристик води, вона взагалі має схильність до різних болячок і алергій [6, с. 8]; розчарування, пор.: **Як на гріх**, він зрозумів, наскільки жахлива ця хвороба, і почав сприймати її як ненаситне чудовисько, що запустило свої чорні щупальці глибоко в його плоть [1, с. 116]; *Ти просто йдеш, і, як на гріх, нічого не відбувається* [3, с. 17]; співчуття, пор.: **На жаль**, ти все частіше кличеш до себе гостей на зразок Октябрюва – епатажних, неоднозначних, скандальних [3, с. 8]; **На жаль**, Тоня, Вадікова дружина, була особою вкрай раціональною, вона не вірила в силу дольменів – вона вірила в бакси [3, с. 23]; *Її перший чоловік, потужний інтелектуал, неймовірний логік і оратор, та при цьому, як на біду, героїновий наркоман, влаштував їй кілька років емоційного терору, поки, зрештою, не покінчив зі собою* [3, с. 38] тощо. Також до зазначеної групи вставних одиниць належать конструкції, які містять біблійні елементи, що сприяє створенню емоційної атмосфери висловлення, його експресивно-оцінній конотації, пор.: **Борони Боже**, аби до нас не дійшов отой смог, від якого задихається уся Москва [3, с. 69]; *Бо, виходить, завжди треба вчасно з жінками розбиратися, а біля мене зараз – бачить Бог – одночасно дві жінки об'явилися* [4, с. 30]; **Дасть Бог**, таки дочекаюсь того дня, коли приїзди Жан-Люка не будуть супроводжуватися незмінними сценами ревноців [5, с. 68]. Такі оригінальні вставні конструкції виконують у сучасних художніх текстах оцінну комунікативно-прагматичну функцію.

У ролі важливого синтаксичного засобу для здійснення ефективної вербальної комунікації сучасні письменники досить часто вживають у своїх творах вставні одиниці, за допомогою яких звертаються до читача з метою привернення його уваги (на зразок *розумієте, бач, бачте, чуєш, пам'ятаєте, уявіть собі, погодьтеся, як ви розумієте, відверто кажучи, даруйте* тощо), пор.: *І Германа полюбила, бо, як не крути, Герман привів мене до Блека* [3, с. 22]; **Бо розумієш**, час до вечора слушно використати хоча б для того, аби віддати борги чи врешті розгадати таємниці [5, с. 64]; *Совість моя – тітка хоч і стабільна, але від голоду лиш вередливіша, бо коли зголодіє, то вимагає лише кришталево чистої чесною їжі, бо від моїх компромісних виправдань її, бач, верне* [4, с. 12]; *Цей, із дозволу сказати, «секрет» я знав і раніше, але прив'язував його до якихось*

тонших матерій, не думаючи, що в такий спосіб можна матеріалізувати, скажімо, пилосос, будинок чи авто найновішої моделі [2, с. 83]; Однак ми все ще тут і зі звичним антропоцентризмом наділяємо потойбіччя всіма звичними для нас прикметами: і арифметичними, і фізичними, і – **чого гріха тайти** – стилістичними [6, с. 2]. Зазначені синтаксичні одиниці володіють широкою комунікативно-прагматичною здібністю й успішно, як показує фактичний матеріал, підтримують та стабілізують соціальні відношення, виконуючи фатичну функцію мови [5, с. 177].

Для художнього стилю характерне активне використання вставних слів і речень, до складу яких уходить дієслово наказового способу. Їх спонукальний характер надає повідомленню більшої правдивості, взаєморозуміння тощо, пор.: **Уявіть**, на Землі існує одне людство, розкидане по материках, островах [1, с. 11]; **У вас тут, погодьтеся**, щодня вихідні [5, с. 8]; **Даруйте на слові**, але їх тут таких через один [4, с. 12]; **Погодьтеся**, у вашій країні історію вчити – як рибу ловити: ніколи не знаєш, що витягнеш [5, с. 10]; **Зрозумійте мене правильно**, річ у тім, що старий так просто не здасться [3, с. 152].

Крім вставних слів і словосполучень цієї семантичної групи в художній літературі також активно вживають вставні речення, які, на думку авторів, більш вдало об'єктивують емоційний стан читача, пор.: **Як ви вже здогадалися**, нотаріус так і не спромігся купити весь дім [1, с. 13]; **Бо, як ти розумієш**, друже, не зможу я до Тасі так просто підступитися [5, с. 35]; **Нема Павлової провини в Тасиній самотності**, бо, **як вам вже відомо**, кожен сам хазяїн власної долі [5, с. 32].

Як засвідчує проаналізований матеріал, активними щодо функціонування в художній літературі є вставні одиниці **на позначення характеру висловлення, способу передачі думки, типу її оформлення** (на зразок *так би мовити, іншими словами, власне кажучи, сказати по правді, правду кажучи* тощо), пор.: **Власне кажучи**, навіть ця розвідка могла би називатися ефектніше [6, с. 9]; **Із критикою мене, що називається**, «понесло» [6, с. 9]; **Воно, сказати по правді**, й не сталося б, якби йому вчасно повідомили результати комп'ютерної томографії [2, с. 187]; **Іншими словами**, він мав полюбити свою долю [2, с. 219]; **І з бабцею щось мушу вирішувати**, і з тою проблемою Тасиною, **відверто кажучи**, ліпше не знав би, легше було б [3, с. 30]; **Виходить**, не просто так ніяк не знаходив часу, аби переобладнати спорожнілу кімнатку під майстерню: **викинути материне лахміття, старі книжки, альбоми,**

ікони, плетені материними руками доріжки. Виходить, не просто так він залишився в місті [3, с. 78]. Згадані вставні одиниці, окрім основних семантичних ознак, перелічених вище, надають висловленню значення вірогідності, а також указують на його експресивний характер [7, с. 103], підтверджуючи відому думку про те, що емоційно-експресивне забарвлення є однією з головних ознак художнього стилю.

Значною за частотністю вживання й різноманітною щодо семантичного наповнення її компонентів є група вставних конструкцій, що вказує **на зв'язок думок, послідовність викладу чи його завершення, співвідношення загального і конкретного, підкреслення найбільш значущих частин, висновків** (на зразок *по-перше, по-друге, між іншим, до речі, втім, однак, отже, значить, словом, таким чином, власне, виявляється, зрештою* тощо). Особливо актуалізованими в цій семантичній групі постають модальні елементи відприкметникового та відчислівникового походження [17, с. 167], пор.: **По-перше, Герман**, – пручаюся. – **Доведеться все ж знайти нотаріуса**, бо знову сніться ті кляті двері. Чому мене й досі мордує уривок старого страшного сну? [4, с. 29]; **Пес зазирає Паши в лице**, натякаючи, що йти йому звідси нікуди. **Власне**, як і самому Паши [5, с. 21]; **Надало комусь там сказати, між іншим**, що Польща здобуде собі таку автономію [2, с. 362]; **І головне**, тікаючи, кожен щось тягнув за собою [5, с. 21]; **Утім**, не перечитувати ж листи, написані самому собі [3, с. 1]; **Але, по-перше**, сам я не поет, **по-друге**, писати про себе не годиться, тож і власну біографію подаватиму як типову, показову, схематичну, а першу особу однини прошу вважати стилістичним вивертом [6, с. 6]. Зазначені вставні сполуки втрачають змістову самостійність, що зумовлено специфікою їхньої функції – слугувати засобом зв'язку між синтаксичними конструкціями й оформлювати відношення між ними, що функціонально наближуються до сполучників.

Застосування вставних одиниць цієї семантичної групи надає опису перебігу подій певну достовірність, настільки важливу для творів зазначеного жанру. Можна впевнено говорити, що вони відіграють особливу роль у художніх текстах, адже вставні елементи, що відображають рух думки, міркування й висновки, є незамінними. Уміло вставлені в текст, вони імітують розумовий пошук автора, що містить постановку проблеми, етапи її вирішення, висновки, і читач розмірковує разом з автором, поступово підходячи до розуміння певних подій, пор.: *Та й, уре-*

шти, кожна зустріч із безсенсовністю – завжди, немов уперше [6, с. 2]; «Де вони, до речі?», – думає Пашиа, короткозоро роззираючись довкола [5, с. 16]; **А отже**, я завжди можу якщо не переписати його, то почати з чистої сторінки – напевно [6, с. 2]; **Проте, зрештою**, матерія просто спілкується сама зі собою [3, с. 19]; **Скажімо**, ти вже встиг добре зрозуміти, що у цьому світі немає нічого справжнього [3, с. 78]; **От, приміром**, я тут і зараз що б мала робити? [4, с. 11]; **Значить**, і я могла б серед них бути. Та краще не заглиблюватися в деталі [3, с. 20]; **На світських раутах** ти завжди, **зрештою**, почувасяся одиноким, тому що довкола – чужі люди і чужі знайомства, в які не хочеться вліпати занадто, хоча б із міркувань гігієни [3, с. 78]; **Однак, як виявилося**, постать поета Л. інтригувала не лише езотериків-початківців [4, с. 8]; **Виявляється**, восени він тут теж був: про це свідчить паспорт та всі штампки [1, с. 61]. Варто зауважити, що всі вставні одиниці цієї семантичної групи слугують актуалізаторами прагматичної функції текстової зв'язності, спричиненої комунікативними потребами вказувати на хід думок автора, їхню послідовність, на взаємозалежність між сусідніми висловленнями, коментувати, доповнювати, узагальнювати сказане, увиразнювати структурні, логіко-семантичні зв'язки між частинами висловлення відповідно до авторського задуму [4, с. 104].

Група вставних конструкцій, що вказують на **джерело повідомлення** (на зразок *на мою думку*, *на думку (чию?)*, *як то кажуть*, *мовляв*, *за словами*, *як свідчить*, *як повідомили* тощо), також активно вживана в текстах сучасної художньої літератури, пор.: *У скляному інкубаторі новонародженого «Кресала» на високому поверсі офісного центру біля залізничного вокзалу пані Півник по-хазайському всідається у дороге шкіряне крісло, жестом показує мені на стілець навпроти, розкладає на столі брошурки з титулом «Всеукраїнська громадська організація» і сумнівним малюнком, який, на думку автора, символізує кресало, одночасно урочисто клекоче про величезну відповідальність, яку нова контора вирішила взяти на себе, бо в державі розплодилося безліч громадських об'єднань і всі, на думку самої пані Півник, а також її соратників і спонсорів, не відіграють тої непересічної ролі, яку б*

мали відігравати, тому <...> [4, с. 23]; *Рух, як то кажуть, життя, зупинки, подійкують, у будні не функціонують* [6, с. 41]; *Зателефонувала, сказала доброзичливо просто: мовляв, знайомий професор книжку написав, дуже важливу книжку, тому шукає тямущого редактора* [4, с. 11]; *Нема Павлової провини в Тасиній самотності, бо, як відомо, кожен сам хазяїн власної долі* [4, с. 32]; *Мені не вдається вибрати позицію, з якої можна було би бачити світ, як то кажуть, об'єктивно чи бодай суб'єктивно* [6, с. 71]; *Місце, як уже було сказано, складається з безлічі точок* [5, с. 4]; *Засміялася, головою хитнула: мовляв, усі ви на слова швидкі* [4, с. 119]. Усі вставні конструкції, що вказують на джерело повідомлення, у сучасному художньому мовленні виконують прагматичну адресно-марковану функцію, адже дають змогу авторові, покликаючись на інше джерело, підвищувати рівень правдивості інформації в очах читача, погоджувати власну думку з думкою іншого джерела, знижувати категоричність висловлення, спонукати читача до прийняття авторської позиції тощо.

Висновки. Аналіз вставних слів, словосполучень і речень, які активно вживають у художніх творах сучасні українські автори, свідчить, що зазначені синтаксичні одиниці відіграють важливу роль у тексті письменника: слугують для вираження специфіки художнього тексту, беруть участь у стилізації історичного тексту тощо. Вставні слова наповнюють текст автора експресивністю, наближають діалогічні елементи тексту до стихії розмовної мови. Письменник вибірково підходить до формування власного масиву вставних слів і словосполучень, він використовує далеко не всі одиниці такого плану, що існують в мові.

Фактичний матеріал щодо вживання вставних слів, словосполучень і речень у текстах сучасних українських письменників демонструє, що вони набувають широкого вжитку та стилістичної ваги, слугуючи засобом реалізації різноманітних комунікативно-прагматичних функцій: функцій текстової зв'язності, акцентно-стверджувальної, акцентно-гіпотетичної, комунікативно-прагматичної, адресно-маркованої, фатичної та оцінної. Подальші дослідження передбачають більш детальне вивчення прагматичних аспектів вставлених одиниць у художніх текстах сучасних українських авторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Буслаев Ф. Историческая грамматика русского языка. Москва : Учпедгиз, 1959. 625 с.
2. Виноградов В. Русский язык : Грамматическое учение о слове. 2-е изд-е. Москва : Высшая школа, 1972. 614 с.
3. Вихованець І. Грамматика української мови. Синтаксис. Київ : Либідь, 1993. 368 с.

4. Грицина В. Роль елементів інфраструктури речення в структуруванні висловлень у публіцистичному тексті. *Південний архів (філологічні науки)* : збірник наукових праць. Херсон, 1999. Вип. 5–6. С. 98–104.
5. Загнітко А. Теорія сучасного синтаксису. Донецьк, 2006. 378 с.
6. Кротевич Е. О связях слов. Львов : Изд-во Львов. ун-та, 1959. 35 с.
7. Лисак Л. Синтаксико-стилістичні функції речень з дієприслівником у стилях сучасної української мови : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2006. 204 с.
8. Мамалига А. Рівні текстового виокремлення вставних і вставлених конструкцій (на матеріалі газет). *Вісник Київського університету ім. Тараса Шевченка. Серія «Журналістика»*. 1997. Вип. 4. С. 239–248.
9. Овсяннико-Куликовський Д. Синтаксис русского языка. Санкт-Петербург, 1912. 358 с.
10. Пешковский О. Русский синтаксис в научном освещении. Москва, 1956. 512 с.
11. Руднев А. Синтаксис осложненного предложения. Москва : Учпедгиз, 1959. 198 с.
12. Слинко І., Гуйванюк Н., Кобилянська М. Синтаксис сучасної української літературної мови: Проблемні питання : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.
13. Современный русский язык : Синтаксис / Е. Галкина-Федорук, К. Горшкова, Н. Шанский. Москва : Учпедгиз, 1958. 200 с.
14. Шевчук С., Кабиш О., Клименко І. Сучасна українська літературна мова : навчальний посібник. Київ : Алерта, 2011. 554 с.
15. Сучасна українська літературна мова : підручник / М. Плющ та ін. ; за ред. М. Плющ. 7-ме вид., стер. Київ : Вища школа, 2009. 430 с.
16. Шульжук К. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Академія, 2004. 408 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. Андіївська Емма. Казка про двох пальців. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3123>.
2. Ялом Ірвін. Шопенгауер як ліки. URL: <https://reader.bookmate.com>.
3. Дереш Любо. Спустошення. URL: <http://testlib.meta.ua/book/327217/read/>.
4. Дашвар Люко. URL: <https://knigogid.ru/books/1157343-ncasya/toread/page-2>.
5. Жадан Сергій. Інтернат. URL: <https://www.rulit.me/books/internat-read-498376-2.html>.
6. Іздрик Юрій. Флешка-2GB. URL: <https://www.rulit.me/books/fleshka-2gb-read-368342-1.html>.

УДК 81'373:070(477)«20»

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.11-1.9>

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНІ ВИЯВИ ЛЕКСЕМИ РЕВОЛЮЦІЯ В МОВІ УКРАЇНСЬКИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

FUNCTIONAL-STYLISTIC EXPRESSIONS OF THE LEXEM REVOLUTION IN THE LANGUAGE OF UKRAINIAN MASS MEDIA

Овсієнко А.С.,

orcid.org/0000-0002-0905-9725

аспірант кафедри документознавства

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

У розвідці йдеться про те, що газета відіграє важливу роль і є одним із найавторитетніших і найдоступніших (поруч із радіо і телебаченням) зразків літературного мовлення. Акцентується увага на метафорі у структурі газетного тексту, що виконує загалом функції публіцистичного стилю, а водночас і свої власні. Зауважено, що метафора, підкреслюючи думку в лаконічній і яскравій формі, допомагає читачеві зрозуміти описувані події, явища і факти дійсності, даючи їм характеристику. Метафора в газетному тексті дозволяє поглибити знання про неї як мовне явище, властивості людського мислення, здатного бачити загальне в різному.

У статті для вивчення лексики в мові української періодики початку ХХІ століття використано як основні метод *спостереження* й *описовий* метод. На різних етапах дослідження послуговувалися методом *функціонального* аналізу для визначення стилістичного навантаження лексичних одиниць.

У роботі досліджено використання метафори в поєднанні з лексемою *революція*, що дає змогу простежити сприйняття політичної реальності у свідомості учасників цих подій і виявити закономірності творення політичних афоризмів на окремому суспільно-політичному зрізі. Беручи за основу те, що метафора – це не просто засіб прикрашування, увиразнення думки, а спосіб мислення, повсякденна реальність мови, оскільки людині властиве нео-